

Артюхова Валерія Володимирівна,
молодший науковий співробітник
лабораторії дослідження проблем
національної безпеки у сфері громадського
здоров'я Науково-дослідного інституту
вивчення проблем злочинності імені
академіка В. В. Сташиса НАПрН України,
кандидат юридичних наук

ЩОДО СУБ'ЄКТА НЕЗАКОННОЇ ЛІКУВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ²

Відповідно до Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю (ч. 1 ст. 3); кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування (ч. 1 ст. 49); виключно законами України визначаються, зокрема, основи охорони здоров'я (п. 6 ч. 1 ст. 92) [1]. Визначаючи здоров'я людини однією із основоположних засад Конституції України, конституцієдавець також передбачив, що здійснення низки прав людини і громадянина, визначених статтями 34–37, 39, 44 Конституції України, може бути обмежене законом в інтересах охорони здоров'я населення.

Приписи галузевого законодавства України, зокрема Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19.11.1992 № 2801–ХІІ (далі – Закон № 2801), розвиваючи та деталізуючи наведені конституційні норми, визначають, що держава згідно з Конституцією України гарантує всім громадянам реалізацію їх прав у сфері охорони здоров'я шляхом, зокрема, встановлення відповідальності за порушення прав і законних інтересів громадян у сфері охорони здоров'я (п. «є» ч. 1 ст. 7); у разі порушення законних прав і інтересів громадян у сфері охорони здоров'я відповідні державні, громадські або інші органи, підприємства, установи та організації, їх посадові особи і громадяни зобов'язані вжити заходів щодо поновлення порушених прав, захисту законних інтересів та відшкодування заподіяної шкоди (ч. 6 ст. 8); особи, винні у порушенні законодавства про охорону здоров'я, несуть цивільну, адміністративну або кримінальну відповідальність згідно із законодавством (ст. 40) [2].

Кримінальний кодекс України (далі – КК) має одним із своїх завдань правове забезпечення охорони здоров'я людини від

² *Примітка.* Тези підготовлені у межах розробки фундаментальної теми дослідження «Кримінальна відповідальність за правопорушення у сфері охорони здоров'я: євроінтеграційний аспект» лабораторії дослідження проблем національної безпеки у сфері громадського здоров'я НДІ ВПЗ ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України (номер держ. реєстр. в УкрІНТЕІ 0124U005235).

кримінально-протиправних посягань, запобігання таким кримінальним правопорушенням, (ч. 1 ст. 1 КК) [3].

До одного з видів суспільно небезпечних діянь, які посягають на життя і здоров'я особи (Розділ II Особливої частини КК), належить незаконна лікувальна діяльність (ст. 138 КК).

Відповідно до офіційних статистичних даних упродовж 2020–2024 років за ст. 138 КК було обліковано 21 кримінальне правопорушення. У 2020 році – 7 кримінальних правопорушень, у 2021 – 0, у 2022 – 3, у 2023 – 7, у 2024 – 4 [4]. Засуджено за аналізований період часу за ст. 138 КК тільки 1 особу [5].

Низькі показники обліку незаконної лікувальної діяльності, на нашу думку, не відповідають реальному рівню вчинення цього виду кримінальних правопорушень, та можуть бути пов'язані низькою ефективністю роботи органів досудового розслідування щодо виявлення та розкриття цього виду деліктів, пасивною поведінкою потерпілих щодо повідомлення правоохоронних органів про факти вчинених відносно них протиправних дій, складнощами під час здійснення кримінально-правової кваліфікації таких протиправних актів поведінки тощо.

Якісному дослідженню суспільно небезпечних діянь слугує вивчення та подальше розроблення його кримінально-правової характеристики. Незважаючи на те, що категорія «кримінально-правова характеристика злочину/кримінального правопорушення» не є достатньо розробленою у доктрині кримінального права, попри її часте використання у прикладних наукових дослідженнях, її науковий потенціал, на нашу думку, дозволяє ґрунтовно та повно дослідити природу суспільно небезпечних діянь загалом як суспільно небезпечних явищ. До структури кримінально-правової характеристики злочину можуть входити принаймні такі елементи пізнання певного виду злочину, як: соціальна обумовленість встановлення кримінальної відповідальності; склад злочину; повторність, сукупність, рецидив та інші кваліфікуючі та особливо кваліфікуючі ознаки; покарання та інші кримінально-правові заходи [6, с. 64–76].

У цій публікації ми зупинимось на питанні кримінально-правової характеристики незаконної лікувальної діяльності в аспекті дослідження суб'єкта незаконної лікувальної діяльності.

За диспозицією ст. 138 КК незаконною лікувальною діяльністю є заняття лікувальною діяльністю без спеціального дозволу, здійснюване особою, яка не має належної медичної освіти, якщо це спричинило тяжкі наслідки для хворого [3].

Ураховуючи ст.ст. 18, 22 КК, суб'єктом незаконної лікувальної діяльності є фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку. При цьому приписи ст. 138 КК акцентують на тому, що така особа «не має належної медичної освіти».

Щодо «належності» медичної освіти в контексті ст. 138 КК слід зауважити таке.

У лінгвістичному аспекті слово «належний», серед іншого, означає який має зв'язок із ким-, чим-небудь, стосунок до когось, чогось; який належить, призначений кому-небудь; який потрібний, необхідний; відповідний [7, с. 721].

Водночас відповідно до Закону № 2801 [2]:

медичний працівник – особа, яка має лікарську або медсестринську професійну кваліфікацію, провадить професійну діяльність із надання медичної допомоги та здійснює інші пов'язані з такою діяльністю заходи відповідно до законодавства, у тому числі як фізична особа – підприємець, яка має ліцензію на провадження господарської діяльності з медичної практики (ч. 1 ст. 3);

провадити професійну діяльність із надання медичної, фармацевтичної, реабілітаційної допомоги та здійснювати іншу професійну діяльність за професіями у сфері охорони здоров'я можуть особи, які мають відповідну професійну кваліфікацію у сфері охорони здоров'я (ч. 1 ст. 74);

підготовка за професіями у сфері охорони здоров'я передбачає здобуття освіти за спеціальностями у сфері охорони здоров'я на рівнях фахової передвищої та/або вищої освіти або на рівні професійної (професійно-технічної) освіти та в системі післядипломної освіти згідно із законодавством (ч. 1, 2 ст. 75).

При цьому Закон № 2801 визначає єдиний виняток щодо можливості зайняття діяльністю у сфері оздоровлення, профілактики, діагностики і лікування без наявності спеціальної медичної освіти – зайняття народною медициною (цілительством). Таку діяльність можливо здійснювати винятково за умови реєстрації, особами, які мають намір займатись такою діяльністю, в установленому законом порядку як фізичних осіб – підприємців та отримання спеціального дозволу (ч. 2 ст. 74¹ Закону № 2801).

Тобто належною медичною освітою можна вважати освіту, здобуту за спеціальностями у сфері охорони здоров'я на рівнях фахової передвищої, вищої, професійної (професійно-технічної) або післядипломної освіти згідно із законодавством, яка підтверджує у особи наявність відповідної професійної кваліфікації у сфері охорони здоров'я.

Отже злочин, визначений ст. 138 КК, може бути вчинено особою у якої взагалі відсутня медична освіта, або наявна в особи медична освіта не дозволяла здійснювати їй саме той вид лікувальної діяльності, за результатами якої спричинено тяжкі наслідки для потерпілого.

У деяких джерелах ([8, с. 92; 9, с. 323]) наголошується на тому, що суб'єкт досліджуваного складу злочину є спеціальним. На нашу думку, цей висновок є дискусійним. Відповідно до ч. 2 ст. 18 КК спеціальним суб'єктом кримінального правопорушення є фізична осудна особа, яка вчинила у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність, кримінальне правопорушення, суб'єктом якого може

бути лише певна особа. Зміст ст. 138 КК свідчить про те, що суб'єктом цього злочину може бути не лише певна особа, а фактично будь-яка особа, яка відповідає загальним вимогам до суб'єкта злочину та здійснює незаконну лікувальну діяльність.

Підсумовуючи викладене, зазначимо, дослідження незаконної лікувальної діяльності є актуальним питанням сьогодення та має на меті виявлення проблемних питань, що виникають під час юридичної оцінки відповідних дій у практичній діяльності.

Дослідження ознак складу злочину, передбаченого ст. 138 КК, як і інших складових кримінально-правової характеристики злочину, матиме позитивні наслідки як для правильної кримінально-правової кваліфікації таких суспільно небезпечних діянь, так і для якісного правового забезпечення охорони здоров'я людини від кримінально-протиправних посягань загалом.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Конституція від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text>

2. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 № 2801–ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>

3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341–ІІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

4. Єдині звіти про кримінальні правопорушення за 2020–2024 роки. Офіс Генерального прокурора: статистика: про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>

5. Звіти судів першої інстанції про розгляд матеріалів кримінального провадження за 2020–2024 роки. Судова влада України: інше: судова статистика: звітність щодо стану здійснення правосуддя місцевими та апеляційними судами: річна звітність. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/

6. Артюхова В. В. Кваліфікація і кримінально-правова характеристика злочину: спільні риси і відмінності. Актуальні питання кримінально-правової кваліфікації: Liber Amicorum на честь професора Петра Андрушка: монографія / упоряд. А. А. Стрижевська, К. П. Задоя. Київ: Юрінком Прес, 2025. 352 с.

7. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. 1728 с.

8. Байда А. О. Відповідальність за незаконну лікувальну діяльність за КК України (аналіз складу злочину, питання кваліфікації): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2006. 173 с.

9. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за заг. ред. О. М. Джужі, Савченка А. В., Чернєв В. В. Київ: Юрінком Інтер, 2015. 1063 с.